

คำศัพท์ที่สำคัญ

การแพทย์วิถีธรรม

คือ การแพทย์ที่นำเอาจุดดีของวิทยาศาสตร์การดูแลสุขภาพทั้ง 4 แผน คือ แผนปัจจุบัน แผนไทย แผนทางเลือกและแผนพื้นบ้าน รวมกับหลัก 8 อ. เพื่อสุขภาพที่ดีของสถาบันบุญนิยม มาจัดการองค์ความรู้ ประยุกต์ผสมผสานบูรณาการด้วยหลักธรรมของแต่ละศาสนาตามความเชื่อถือของแต่ละคน และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เน้นการแก้ไขหรือลดปัญหาสุขภาพที่ต้นเหตุ โดยใช้สิ่งที่ประหยัดที่สุด แต่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยวิธีที่เรียบง่าย ได้ผลรวดเร็ว สามารถพึ่งพาตนเองได้ ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก ประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน

การแพทย์วิถีพุทธ

คือ การแพทย์ที่นำเอาจุดดีของวิทยาศาสตร์การดูแลสุขภาพทั้ง 4 แผน คือ แผนปัจจุบัน แผนไทย แผนทางเลือกและแผนพื้นบ้าน รวมกับหลัก 8 อ. เพื่อสุขภาพที่ดีของสถาบันบุญนิยม มาจัดการองค์ความรู้ ประยุกต์ผสมผสานบูรณาการด้วยหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เน้นการแก้ไขหรือลดปัญหาสุขภาพที่ต้นเหตุ โดยใช้สิ่งที่ประหยัดที่สุด แต่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยวิธีที่เรียบง่าย ได้ผลรวดเร็ว สามารถพึ่งพาตนเองได้ ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก ประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน โดยสามารถสร้างความเป็นพุทธะในคนไปพร้อม ๆ กับการเกื้อกูลมวลมนุษยชาติ ด้วยการสานพลังกับหม่อมัตริดี ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี

จิตอาสาแพทย์วิถีพุทธ

คือ บุคคลนานาชาติพันธุ์ทั้งในและต่างประเทศ ที่ได้เรียนรู้การแพทย์วิถีพุทธตามสื่อต่าง ๆ แล้วนำไปปฏิบัติดูแลสุขภาพตนเอง และได้แนะนำช่วยเหลือผู้อื่นให้ดูแลสุขภาพตามหลักการแพทย์วิถีพุทธ โดยไม่รับค่าตอบแทนใด ๆ และสามารถสร้างความเป็นพุทธะในคนไปพร้อม ๆ กับการเกื้อกูลมวลมนุษยชาติ ด้วยการสานพลังกับหม่อมัตริดี ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี

ชาติพันธุ์

คือ มนุษย์ที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน

มวลมนุษยชาติ

คือ มนุษย์ทุกชีวิต ทุกชาติพันธุ์ ทุกประเทศชาติ ที่สนใจการปฏิบัติสู่ความเป็นพุทธะ

กำลังคนด้านสุขภาพ

คือ บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีบทบาทในการสร้างเสริมสุขภาพ การรักษาพยาบาล การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งรวมถึงบุคลากรด้านสาธารณสุข ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสาธารณสุข บุคลากรสายสนับสนุน บุคลากรทางการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก อาสาสมัครด้านสุขภาพต่าง ๆ แกนนำและเครือข่ายสุขภาพ ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

บุคลากรด้านสาธารณสุข

คือ ผู้ให้บริการสาธารณสุขที่มีกฎหมาย ระเบียบหรือข้อกำหนดรับรอง

การสร้างเสริมสุขภาพ

คือ การกระทำที่มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนในบุคคลมีสุขภาพะทางกาย จิต สังคมและปัญญา โดยสนับสนุนพฤติกรรมบุคคลและการจัดการสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อม เพื่อส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

การป้องกันโรค

คือ การกระทำหรือจัดการกระทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยหรือเป็นโรคและการป้องกันไม่ให้เกิดกลับเป็นซ้ำในกรณีที่หายจากการเจ็บป่วย หรือเป็นโรคแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ การป้องกันก่อนการเกิดโรคหรือก่อนการเจ็บป่วย การป้องกันโรคในระยะที่เกิดโรคหรือเจ็บป่วยขึ้นแล้ว และการป้องกันและฟื้นฟูสภาพเมื่อหายจากการเจ็บป่วยแล้ว

การควบคุมโรค คือ การควบคุมโรคระบาด โรคไม่ติดต่อ โรคติดต่อ โรคติดต่ออันตรายต่าง ๆ รวมทั้งโรคที่เกิดจากการปนเปื้อนของสารต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมและอาหาร และโรคอื่น ๆ ที่สามารถลดความสูญเสียสุขภาพ ชีวิตและทรัพยากรได้หากมีการตรวจพบแต่เนิ่น ๆ

การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ

คือ การนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพที่หน่วยงานของรัฐและภาคส่วนต่าง ๆ จัดทำขึ้น เพื่อเผยแพร่และสื่อสารกับประชาชนด้วยรูปแบบและช่องทางต่าง ๆ

การสร้างความรู้ด้านสุขภาพ

คือ การสร้างความรู้จากการปฏิบัติ การจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสังเคราะห์ความรู้และประสบการณ์ การศึกษาวิจัย การสังเคราะห์ความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและระบบสุขภาพ

องค์การอนามัยโลก

คือ องค์การชำนาญพิเศษของสหประชาชาติ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากประเทศ ที่ให้ สัตยابันต่อธรรมนูญขององค์การฯ ทั้งนี้โดยมีค่านึงว่าประเทศเหล่านั้นจะเป็นสมาชิกของ สหประชาชาติหรือไม่ หน้าที่ขององค์การอนามัยโลกตามธรรมนูญมี ดังนี้ คือ

1. ช่วยเหลือรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในการพัฒนาและปรับปรุงบริการทางแพทย์และ สาธารณสุข
2. ส่งเสริมการพัฒนามาตรฐานการสอนและการฝึกอบรมในวิชาชีพแพทย์และ สาธารณสุข และวิชาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. ให้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาแนะนำ และความช่วยเหลือในด้านการแพทย์และ สาธารณสุข
4. ให้การส่งเสริมการพัฒนาในด้านโภชนาการ การเคหะ สุขาภิบาล นันทนาการ สภาพ การทำงาน และในเรื่องอื่น ๆ ของการอนามัยสิ่งแวดล้อม โดยร่วมมือกับองค์การชำนาญพิเศษอื่น ๆ ของสหประชาชาติ
5. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างนักวิทยาศาสตร์ และนักวิชาชีพที่มีส่วนในการสร้าง ความก้าวหน้าด้านการแพทย์และสาธารณสุข
6. ส่งเสริมอนามัยและสวัสดิภาพของแม่และเด็ก ตลอดจนการดำรงชีวิตที่กลมกลืนกับ สภาพแวดล้อมของบุคคลโดยทั่วไป
7. ส่งเสริมกิจกรรมด้านสุขภาพจิต ทั้งนี้โดยเฉพาะในกลุ่มของบุคคลที่มีความบกพร่อง ในด้านมนุษยสัมพันธ์
8. ส่งเสริมและดำเนินการวิจัย เพื่อการพัฒนาในด้านการแพทย์และสาธารณสุข
9. ศึกษาและรายงานวิธีการและเทคนิคด้านบริหารและสังคมที่มีผลกระทบต่อ การให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุข โดยร่วมมือกับองค์การชำนาญพิเศษต่าง ๆ ของ สหประชาชาติในการประชุมนานาชาติ เพื่อร่างกฎบัตรสหประชาชาติในปี พ.ศ. 2488 ณ เมือง ซานฟรานซิสโก ทุกฝ่ายมีความเห็นต้องกันว่า สหประชาชาติควรมีองค์การอนามัยระหว่างประเทศ ด้วย และในปีต่อมาได้มีการประชุมอนามัยโลก ณ กรุงนิวยอร์ก เพื่อร่างธรรมนูญขององค์การ อนามัยโลกขึ้น ในขณะที่รอการให้สัตยابันของประเทศต่าง ๆ ได้มีการตั้งคณะกรรมการชั่วคราว ขึ้น ทำหน้าที่ก่อตั้งองค์การอนามัยโลกให้สอดคล้องกับธรรมนูญที่ได้ร่างไว้ เมื่อประเทศต่าง ๆ ให้ สัตยابันเพียงพอแล้ว องค์การอนามัยโลกก็ได้ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน พ.ศ. 2491

สุขภาพ

คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุลได้แก่

1. สุขภาวะทางกาย หมายถึงการมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ เป็นต้น

2. สุขภาวะทางจิต หมายถึง จิตใจที่เป็นสุข ผ่อนคลาย ไม่เครียดคล่องแคล่ว มีความเมตตา กรุณา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

3. สุขภาวะทางสังคมหมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี ในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลกซึ่งรวมถึงการมีบริการทางสังคมที่ดี และมีสันติภาพ เป็นต้น

4. สุขภาวะทางปัญญา หมายถึง ความสุขอันประเสริฐที่เกิดจากมีจิตใจสูงเข้าถึงความจริงทั้งหมด ลดละความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุดซึ่งหมายถึงพระนิพพาน หรือ พระผู้เป็นเจ้า หรือความดีสูงสุดสุดแล้วแต่ความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละคน

สถาบันบุญนิยม

คือ องค์กรชาวโศก ซึ่งสมาชิกมีการปฏิบัติธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยผู้นำในการปฏิบัติคือ พ่อครูสมณะโพธิรักษ์ โพธิรักษ์จิโต

สุขภาพบุญนิยม

คือ การดูแลสุขภาพตามแนวของชาวโศก (บุญนิยม) ด้วยหลัก 8 อ. 1) อิทธิบาท 4 2) อารมณ์ 3) อาหาร 4) อากาศ 5) ออกกำลังกายหรืออิริยาบถ 6) เอนกาย 7) เอาพิษภัยออก 8) อาชีพ (ที่ไม่บั่นทอนชีวิต) โดยการสร้างสุขภาพของชาวโศก 1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ปลูกฝังวัฒนธรรมในการกินอยู่หลับนอน 4) นิยมความประหยัด เรียบง่าย ปลอดภัย ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ 5) เน้นกิจกรรมการป้องกันก่อนการรักษา

การแพทย์แผนปัจจุบัน

คือ การดูแลสุขภาพโดยอาศัยความรู้หรือตำราการแพทย์แผนปัจจุบันที่ได้ศึกษาจากสถานศึกษาที่รับรองโดยกฎหมายว่าด้วยการประกอบโรคศิลปะ ทั้งนี้ให้ครอบคลุมการใช้สารเคมี หรือเครื่องมือวิทยาศาสตร์การแพทย์ประกอบการวินิจฉัยและการบำบัดโรคตามที่กฎหมายกำหนด

การแพทย์ทางเลือก

คือ การดูแลสุขภาพโดยอาศัยความรู้ทางการแพทย์ที่นอกเหนือจากการแพทย์แผนปัจจุบัน การแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์แผนไทย

คือ การดูแลสุขภาพโดยอาศัยความรู้หรือตำราการแพทย์แผนไทยที่ได้สั่งสม ถ่ายทอด และพัฒนาสืบต่อกันมา หรือตามการศึกษาจากสถานศึกษาที่รับรองโดยกฎหมายว่าด้วยการประกอบโรคศิลปะ ทั้งนี้ให้ครอบคลุมการใช้เครื่องมือวิทยาศาสตร์การแพทย์บางอย่างประกอบการวินิจฉัยและการบำบัดโรคตามที่กฎหมายกำหนด

การแพทย์พื้นบ้าน

คือ การดูแลสุขภาพโดยอาศัยความรู้ที่ได้สั่งสม ถ่ายทอด และพัฒนาสืบต่อกันมาซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น และเป็นที่ยอมรับของชุมชนท้องถิ่นนั้น

เศรษฐกิจพอเพียง

คือ ปรัชญา หรือแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำรัส ให้ดำรงชีวิตตามหลักทางสายกลาง พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน ด้วยเงื่อนไขความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) และเงื่อนไขคุณธรรม (ชื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน สติปัญญา แบ่งปัน) เพื่อให้เกิดสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

หลักปรัชญาจตุบาท

คือ สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น, การที่ทุกข์เกิดขึ้น เพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา

จรรยา 15

คือ เครื่องดำเนิน, ปฏิบัติ คือข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุมิชา มี 15 คือ สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล อปณนกปฏิบัติ 3 ศัทธิธรรม 7 และ ฉาน 4

โสฬสญาณ 16

คือ ความรู้แจ้งเห็นจริงตามลำดับของการวิปัสสนา คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรม, ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้ และการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของตนเอง

โพธิปักขยธรรม 37

คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้, ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค มี 37 ประการคือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อธิธัมม 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมืองค์ 8

สติปัฏฐาน 4

คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดย

รู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินดีร้าย ที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่างคือ 1) กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย, การมีสติกำกับรู้เท่าทันกายและเรื่องทางกาย 2) เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา, การมีสติกำกับรู้เท่าทันเวทนา 3) จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต, การมีสติกำกับรู้เท่าทันจิตหรือสภาพและอาการของจิต 4) ชัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม, การมีสติกำกับรู้เท่าทันธรรม; เรียกสั้น ๆ ว่า กาย เวทนา จิต ธรรม

อิทธิบาท 4

คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณเครื่องสำเร็จประสงค์, ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่สิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพยายามทำสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น

อินทรีย์ 5

คือ ความเป็นใหญ่, สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน, ธรรมที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่อย่างหนึ่ง ๆ เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าการในการเห็น หูเป็นใหญ่ในการได้ยิน ศรัทธาเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา เป็นต้น 1) อินทรีย์ 6 ได้แก่ อายุตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 2) อินทรีย์ 5 ตรงกับ พละ 5 คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ธรรม 5 อย่างชุดเดียวกันนี้ เรียกชื่อต่างกันไป 2 อย่าง ตามหน้าที่ที่ทำ คือ เรียกชื่อว่า “พละ” โดยความหมายว่า เป็นกำลังทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ เรียกชื่อว่า “อินทรีย์” โดยความหมายว่าเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งธรรมที่ตรงข้ามแต่ละอย่าง คือความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงงมงาย ตามลำดับ

โพชฌงค์ 7

คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้หรือองค์ของผู้ตรัสรู้มี 7 อย่าง คือ 1) สติ 2) ชัมมวิริยะ 3) วิริยะ 4) ปีติ 5) ปัสสัทธิ 6) สมาธิ 7) อุเบกขา

อริยมรรคมีองค์ 8

คือ ทางอันประเสริฐ, ทางดำเนินของพระอริยะ, ญาณอันให้สำเร็จความเป็นพระอริยะ มี 4 คือ โสคาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรคบางที่เรียกมรรคมีองค์ 8 ว่า อริยมรรคก็มี

พระชีนาสพ

คือ ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว, ผู้สิ้นอาสวะแล้วหมายถึงพระอรหันต์ผู้หมดอาสวะแล้ว เพราะกำจัดอาสวะคือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิต ที่ซบซุ่มจิตให้ชุ่มอยู่เสมอได้แล้วอย่างสิ้นเชิง ไม่กลับ มาเกิดทำอันตรายจิตได้อีกต่อไป เรียกเต็มว่า พระชีนาสพ หรือ พระอรหันตชีนาสพคำว่า พระอรหันต์

คือผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ใช้สำหรับพระสาวก, สำหรับพระพุทธเจ้า ใช้คำว่า อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ผู้ตรัสรู้ชอบเอง

ปัญญาในพุทธธรรม

คือ ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการให้ลุผล ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในสังขารมองเห็นตามเป็นจริง

สมณะ

คือ อุบายทางใจ เป็นวิธีฝึกอบรมจิตให้สงบ

วิปัสสนา

คือ อุบายทางปัญญาเพื่อให้จิตสงบ อุบายทางปัญญาให้เกิดความรู้ เข้าใจตามความเป็นจริง

ไตรลักษณ์

คือ ลักษณะสามอาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้น ๆ ลักษณะ ๓ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา

กรรม

คือ การกระทำ

วิบากกรรม

คือ ผลของกรรม

ทิวฐธรรมเทียว

คือ ภพชาติ ปัจจุบัน

กิเลส

คือ สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง ความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ และเป็นเครื่องปรุงแต่งความคิดให้ทำกรรม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความยุ่งยากเดือดร้อนและความทุกข์

กาม

คือ ความใคร่ ความอยาก ความปรารถนา นำใคร่ กามมี 2 คือ 1) กิเลสกาม กิเลสที่ทำให้ใคร่ 2) วัตถุกาม วัตถุอันนำใคร่ ได้แก่ กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่นำใคร่นำพอใจ

โลกะ

คือ โลก โทสะ คือ โกรธ โมหะ คือ หลง

นิพพาน

คือ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่จิตมีความสงบสูงสุด เพราะไร้ทุกข์ ไร้สุข เป็นอิสรภาพสมบูรณ์กล่าวโดยสรุป นิพพานคือการไม่มีกิเลสค้นหาที่จะร้อยรัดมัดกระเพื่อให้ กระวนกระวายใจ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

โอวาทปาฏิโมกข์

คือ หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธพจน์ 3 คาถากิ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ 1,250 รูป ผู้ไปประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนาราม ในวันมาฆบูชา คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้ผ่องใส

พรหมวิหาร 4

คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

โอฆะสงสาร

คือ การเวียนเกิดเวียนตายในห้วงของกิเลส

เหตุแห่งการวิมุตติ 5

คือ เหตุที่ทำให้บรรลุลหุดพ้นกิเลส (วิมุตติ) ได้

องค์คุณอุเบกขา 5

คือ ลักษณะของการปล่อยวางแบบพุทธ 5 อย่าง

สาราณียธรรม 6

คือ หลักการอยู่ร่วมกัน

พุทธพจน์ 7

คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า 7 ข้อ

สมาธิปริขาร 7

คือ องค์ประกอบของสมาธิพุทธ 7 ประการ

อธิปัตติธรรม 7

คือ ธรรมที่พาเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเลย

สัพปุริสธรรม 7

คือ ธรรมของสัตบุรุษ (คนที่มีความเห็นถูกต้อง)

สัพปายะ

คือ สิ่งที่เหมาะสมแก่การเพิกถอนกิเลส

อัสปายะ

คือ สิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่การเพิกถอนกิเลส

อวิชา

คือ ความไม่รู้จักอริยสัจ

มูตรเน่า

คือ ปัสสาวะ

สติ

คือ ความระลึกได้, นึกได้, ความไม่เพลา, การคุมใจไว้กับกิจ หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง, จำการที่ทำและคำที่พูดแล้ว แม่นานได้

สัมปชัญญะ

คือ ความรู้ตัวทั่วพร้อม, ความรู้ตระหนักรู้, ความรู้ชัดเข้าใจชัด ซึ่งสิ่งที่นึกได้; มักมากู้กับ

สติ**อภิขณา**

คือ โลกอยากได้ของเขา, ความคิด ฟุ้งเล็งจ้องจะเอาของคนอื่น

โทมนัส

คือ ความเสียใจ, ความเป็นทุกข์ใจ

โสมนัส

คือ ความดีใจ, ความสุขใจ, ความปลาบปลื้ม

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ พุทธศักราช 2541 โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบบอ้างอิง เล่ม/ข้อ ตัวอย่าง ที.ปา. 11/293 หมายถึง ทีฆนิกายปาฎีกาวคคปาติพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 ข้อ 293 เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	วินยปิฎก	มหาวิภังคปาติ
วิ.ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังคปาติ
วิ.ม.	วินยปิฎก	มหาวคคปาติ
วิ.จ.	วินยปิฎก	จพวคคปาติ
วิ.ป.	วินยปิฎก	ปารีवारปาติ

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคคปาติ
ที.ม.	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ
ที.ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวคคปาติ
ม.มู.	มชฺฉิมนิกาย	มูลปณฺณาสกปาติ
ม.ม.	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสกปาติ
ม.อุ.	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาติ
สํ.ส.	สํยุตฺตนิคาย	สคาถวคคปาติ
สํ.นิ.	สํยุตฺตนิคาย	นิทานวคคปาติ
สํ.ข.	สํยุตฺตนิคาย	ขนฺธวารวคคปาติ
สํ.สพา.	สํยุตฺตนิคาย	สพายตฺนวคคปาติ
สํ.ม.	สํยุตฺตนิคาย	มหาวารวคคปาติ
องฺ.เอกก.	องฺคฺตฺตฺตนิคาย	เอกกนิปาตปาติ
องฺ.ทุก.	องฺคฺตฺตฺตนิคาย	ทุกนิปาตปาติ
องฺ.ติก	องฺคฺตฺตฺตนิคาย	ติกนิปาตปาติ
องฺ.จตุกก.	องฺคฺตฺตฺตนิคาย	จตุกกนิปาตปาติ

อง.ปญจก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	ปญจกนิปาทปาติ
อง.จกุก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	จกุกนิปาทปาติ
อง.สฺตตฺก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	สฺตตฺกนิปาทปาติ
อง.อฏฺฐก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	อฏฺฐกนิปาทปาติ
อง.นวก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	นวกนิปาทปาติ
อง.ทสก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	ทสกนิปาทปาติ
อง.เอกาทสก.	องคฺคตฺตฺรนิคาย	เอกาทสกนิปาทปาติ
บฺ.บ.	บฺุทฺทกนิคาย	บฺุทฺทกปาฐปาติ
บฺ.ธ.	บฺุทฺทกนิคาย	ธมฺมปทปาติ
บฺ.อ.	บฺุทฺทกนิคาย	อูทานปาติ
บฺ.อิตฺติ.	บฺุทฺทกนิคาย	อิตฺติวุตตกปาติ
บฺ.ส.	บฺุทฺทกนิคาย	สฺตตฺตนิปาทปาติ
บฺ.วิ.	บฺุทฺทกนิคาย	วิมานวตฺตปาติ
บฺ.เปต.	บฺุทฺทกนิคาย	เปตวตฺตปาติ
บฺ.เถร.	บฺุทฺทกนิคาย	เถรคาลาปาติ
บฺ.เถรี.	บฺุทฺทกนิคาย	เถรีคาลาปาติ
บฺ.ชา.	บฺุทฺทกนิคาย	ชาตกปาติ
บฺ.ม.	บฺุทฺทกนิคาย	มหานิทฺเทศปาติ
บฺ.จ.	บฺุทฺทกนิคาย	จฺุพนิทฺเทศปาติ
บฺ.ป.	บฺุทฺทกนิคาย	ปฏฺิสมฺภิทามคฺคปาติ
บฺ.อป.	บฺุทฺทกนิคาย	อปทานปาติ
บฺ.พฺุทฺธ.	บฺุทฺทกนิคาย	พฺุทฺธวํสปาติ
บฺ.จริยา.	บฺุทฺทกนิคาย	จริยาปฏฺิกปาติ

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงคฺคณีปาติ
อภิ.วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิงฺกขปาติ
อภิ.ชา.	อภิธมฺมปิฎก	ชาตฺกคาลาปาติ
อภิ.ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺคคตปญฺญตฺติปาติ
อภิ.ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺตปาติ

อภิ.ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมกปาติ
อภิ.ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฐานปาติ

ปกรณ์วิเสส

เนตฺติ.	เนตฺติปกรณ์
เปฏฺโก.	เปฏฺโกปเทศ
มิลินฺท.	มิลินฺทปญฺหปกรณ์
วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	วินยปิฎก	สมนฺตปาสาทิกาทิปาราชิกกณฺฑ-สํฆาทิเสสาทิ-
-------	----------	--

มหาวคฺคทิวคฺคกถา

กงฺขา.อ.	กงฺขาวิตฺรณฺีอฏฺฐกถา
วิ.สงฺคห.	วินยสงฺคหอฏฺฐกถา
วิ.นิจฺจนฺย.	วินยวินิจฺจนฺย
อุตฺตรวิ.	อุตฺตรวินิจฺจนฺย
ขุทฺททสิกฺขา	ขุทฺททสิกฺขา
มุลสิกฺขา	มุลสิกฺขา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงคฺลวิลาสินี	สีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺฐกถา
ที.ม.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงคฺลวิลาสินี	มหาวคฺคอฏฺฐกถา
ที.ปา.อ.	ทีฆนิกาย	สุมฺงคฺลวิลาสินี	ปาฏิกวคฺคอฏฺฐกถา
ม.มฺ.อ.	มชฺฉิมนิกาย	ปฺปญฺจสุทฺถนึ	มุลปณฺณาสกอฏฺฐกถา
ม.ม.อ.	มชฺฉิมนิกาย	ปฺปญฺจสุทฺถนึ	มชฺฉิมปณฺณาสกอฏฺฐกถา
ม.อุ.อ.	มชฺฉิมนิกาย	ปฺปญฺจสุทฺถนึ	อุปรปณฺณาสกอฏฺฐกถา
สํ.ส.อ.	สํยุตฺตนิคาย	สารตฺถปฺปกาสินี	สาคาวคฺคอฏฺฐกถา
สํ.นึ.,ข.อ.	สํยุตฺตนิคาย	สารตฺถปฺปกาสินี	นิตาน-ขนฺธวารวคฺคอฏฺฐกถา
สํ.สพ.,ม.อ.	สํยุตฺตนิคาย	สารตฺถปฺปกาสินี	สพยตฺน-มหาวารวคฺคอฏฺฐกถา

อง.เอกก.อ.	องคฺคฺตฺรนิคาย	มโนรตฺปฺรณฺนี	เอกกนิปาทอฏฺฐกถา
อง.ทก.,ติก.,จตฺก.,อ.			
	องคฺคฺตฺรนิคาย	มโนรตฺปฺรณฺนี	ทูกาทินิปาทอฏฺฐกถา
อง.ปญจก.,ฉก.,สจฺจก.,อฏฺฐก.,นวก.,ทสก.,เอกาทสก.อ.			
	องคฺคฺตฺรนิคาย	มโนรตฺปฺรณฺนี	ปญจกาทินิปาทอฏฺฐกถา
ขุ.ขุ.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตโชติกา	ขุทฺทกปาฐอฏฺฐกถา
ขุ.ธ.อ.	ขุทฺทกนิคาย		ธมฺมปทอฏฺฐกถา
ขุ.อุ.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตที่ปนี	อุทานอฏฺฐกถา
ขุ.อิติ.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตที่ปนี	อิติวุตฺตทอฏฺฐกถา
ขุ.สุ.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตโชติกา	สุตฺตนิปาทอฏฺฐกถา
ขุ.วิ.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตที่ปนี	วิมานวตฺตอฏฺฐกถา
ขุ.เปต.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตโชติกา	เปตวตฺตอฏฺฐกถา
ขุ.เถร.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตที่ปนี	เถรคาถาอฏฺฐกถา
ขุ.เถรี.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตที่ปนี	เถรีคาถาอฏฺฐกถา
ขุ.ชา.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ชาตทอฏฺฐกถา	
ขุ.ม.อ.	ขุทฺทกนิคาย	สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา	มหานิทฺเทศอฏฺฐกถา
ขุ.จู.อ.	ขุทฺทกนิคาย	สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา	จูฬนิทฺเทศอฏฺฐกถา
ขุ.ป.อ.	ขุทฺทกนิคาย	สทฺธมฺมปฺปกาสินี	ปฏฺธิสมฺภิทามคฺคทอฏฺฐกถา
ขุ.อป.อ.	ขุทฺทกนิคาย	วิสุทฺธชนวิลาสินี	อปทานอฏฺฐกถา
ขุ.พุทฺธ.อ.	ขุทฺทกนิคาย	มจรฺตฺตวิลาสินี	พุทฺธวํสอฏฺฐกถา
ขุ.จริยา.อ.	ขุทฺทกนิคาย	ปรมตฺตที่ปนี	จริยาปฏฺกทอฏฺฐกถา

อรรตถคาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงคฺคณฺี	อฏฺฐสาลินีอฏฺฐกถา
อภิ.วิ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค	สมฺโฆวิโนทนีอฏฺฐกถา
อภิ.ปญจ.อ.	อภิธมฺมปิฎก		ปญจปกรณอฏฺฐกถา

อรรตถคาปกรณวิเสส

เนตฺต.อ.	ขุทฺทกนิคาย	เนตฺต.อฏฺฐกถา
สงคฺค.	อภิธมฺมตฺตสงคฺค	

อภิ.วตาร. อภิธมมวตาร

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วชิร.ฎีกา	วชิรพุทธฎีกา
สารตถ.ฎีกา	สารตถทีปนีฎีกา
วิมตติ.ฎีกา	วิมตติวินทนีฎีกา
กงฺขา.ฎีกา	กงฺขาวิตรณีปุราณฎีกา
กงฺขา.ฎีกา (อภิณว)	วินยตถมณฺชสากงฺขาวิตรณีอภิณวฎีกา
วินย.ฎีกา	วินยาลงฺการฎีกา
วิ.ฎีกา	วินยวินิจฺฉยฎีกา
อุตฺตร.ฎีกา	อุตฺตรวินิจฺฉยฎีกา
ขุทฺท.ฎีกา	ขุทฺทสิกฺขาปุราณฎีกา
ขุทฺท.ฎีกา (อภิณว)	ขุทฺทสิกฺขาอภิณวฎีกา
มฺล.ฎีกา	มฺลสิกฺขาฎีกา

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.ฎีกา	ทีฆนิกาย	ลีนตถปฺปกาสนี	สีลกฺขนฺธวคฺคฎีกา
ที.ม.ฎีกา	ทีฆนิกาย	ลีนตถปฺปกาสนี	มหาวคฺคฎีกา
ที.ปา.ฎีกา	ทีฆนิกาย	ลีนตถปฺปกาสนี	ปาฎีกวคฺคฎีกา
ที.สี.ฎีกา (อภิณว)	ทีฆนิกาย	สาธฺวลาสินี	สีลกฺขนฺธวคฺคอภิณวฎีกา
ม.มฺ.ฎีกา	มชฺฉิมนิกาย	ลีนตถปฺปกาสนี	มฺลปณฺณาสกฎีกา
ม.ม.ฎีกา	มชฺฉิมนิกาย	ลีนตถปฺปกาสนี	มชฺฉิม-อุปฺริปณฺณาสกฎีกา
สฺ.ฎีกา	สํยุตฺตนิคาย	ลีนตถปฺปกาสนี	สํยุตฺตฎีกา
องฺ.ฎีกา	องฺคฺคตฺตรนิกาย	สารตถมณฺชสา	องฺคฺคตฺตรฎีกา
ขุ.ธ.ฎีกา	ธมฺมปทฺมหาฎีกา		

ฎีกาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.มฺลฎีกา	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี-วิภงฺค-ปญฺจปกรณมฺลฎีกา
อภิ.อนุฎีกา	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี-วิภงฺค-ปญฺจปกรณอนุฎีกา
ม.ฎีกา		มณฺธิทีปฎีกา

มฐ.ฎีกา

มฐ.สารตุดที่ปฎีกา

ฎีกาปรณวิเสส

เนต.ฎีกา

เนตติฎีกา

เนต.วิ.

เนตติวิภาวินี

มลินท.ฎีกา

มฐ.ตุดปกาสินี

มลินท.ปลุฎีกา

วิสุทฺธิ.มหาฎีกา

ปรมตุดมลชุสา

วิสุทฺธิ.มคค.มหาฎีกา

วิสุทฺธิ.จฬฎีกา

วิสุทฺธิ.มคค.จฬฎีกา

อภิ.วารฎีกา

อภิ.มม.ตุดวิกาสินี

อภิ.ม.วารฎีกา

วิภาวินี.

อภิ.มม.ตุดวิภาวินีฎีกา

มฉิ.ฎีกา

มฉิ.สาร.มลชุสาฎีกา

คณฐี

ปฎิ. คณฐี

ปฎิ.สม.ภิตาม.คค.ฐฐ.ถถ.คณฐี

วิ.โยชนา

อภิ.มม.ตุดวิภาวินี.โยชนา